ГЕОРГИ РАЙЧЕВ
ГРЯХ

chitanka.info

1.

От града, прострян полегато в полите на планината, право надолу в широкото равно поле се врязваше шосе. Денят беше пазарен и сега от града към полето се редяха върволица кокетни каручки, с малки сандъци върху високи колела, прилични на дългокраки горски мравки, които тичаха едни след други, настигаха се, отминаваха се или бягаха встрани по разкаляните междуселски пътища. Свечеряваше се и въздухът, сгрян през деня от южното февруарско слънце, бързо застудяваше и брулеше насреща лицата. Пътниците носеха още черните си аби, тук-там загърнати в писани черги, мяркаха се и яркочервените подплати от лисича кожа на женските кюркове.

Една каруца, тръгнала може би последна от града, прогърмя покрай другите, возена от тъмночервен кон с бяла звезда на челото. Отпред седеше млад човек в обикновена селска носия, здраво стегнал юздата на буйния кон. Отдире, нависоко, върху чувал сено, прикрит с черга, седеше друг — прегърбен и свит в дигнатата яка на балтона си от груб домашен шаяк и с прихлупена платнена шапка на главата.

И двамата пътници бяха свели очи мълчаливо пред себе си: никого не погледнаха, с никого не се поздравиха, макар че познаваха всички, а тях знаеше цялата околност. Това бяха Попварадиновите синове от Медово — малкият и големият, учителят. Големият казваха Стан, Стан Попварадинов. Като ученик връстниците му в семинарията го наричаха просто Станко, така го зовяха и селяните от родното му село, дето той учителстваше повече от десет години.

Висок, прав, широки рамене, красива глава с къси, тъмнокафяви къдрави коси, поръсени на тила и над ушите със сланата на ранни скърби; сини очи с кротък, приветлив

поглед; замрежено от неуловими бръчки лице; лек червеникав мъх вместо брада и една усмивка на тънките устни — понякога иронична, ала никога зла — довършваха лика на този човек. Такъв беше той, такъв го знаеха всички, преди да сполети зла орис него и тяхната къща.

Прегърбен и свит в каруцата, сега той изглеждаше някак по-стар, жалък и нищожен. Помътеният му поглед блуждаеше разсеяно; той гледаше, но не виждаше, не узнаваше никого и нищо. Предметите и лицата се мяркаха пред очите му и тутакси чезнеха, слети в сива, безлична маса, която не проникваше до паметта му, но му досаждаше, безпокоеше го, дори го мъчеше като нещо враждебно, което той искаше да отпъди от себе си, но не успяваше. В душата му цареше същата мъгла от мисли. Но той не мислеше; не, в ума му нямаше нито една определена мисъл, но умореното му съзнание, умореното му внимание и нерви неспирно извикваха разкъсани картини от целия този кошмарен ден, който той почти не виждаше, но чувстваше как те проникваха като ръмежа на ситен есенен дъжд отвред в ума му — студени блудкави и противни. Утринта, пристигането в града, митрополията, свещениците, срещата с жена му, която от месеци не беше виждал, и тия формалности, тия нелепи въпроси и отговори, измислени, сякаш да горят като нажежено желязо в разкритата рана на душата му.

О, ако хората не бяха тъй безчувствени, тъй сляпо жестоки към чуждото страдание, навярно по-леко биха се понасяли и най-тежките нещастия. Но докато всичко друго пълнеше сърцето му с яда и възмущението на оскърбено самолюбие, споменът за жена му носеше само тиха, примирена болка на скръб, на угризение, дори на съжаление.

Тя беше облечена в простички черни дрехи, с гладко причесани коси, които придаваха на разхубавялото й и малко напълняло лице нещо моминско, дори детско. Само сбраните и ядно уста и стоманеният поглед на очите и леденяха душата му. Той знаеше какво вещаеха те — един ли, един ли път беше тръпнал унизен пред непоколебимата

им сила! Той я гледаше и чувствуваше, че тази жена, която пет години беше наричал своя, която до вчера наричаха негова — дори сега другите още я зовяха така, — винаги му е била недостъпна. Той беше милвал косите и, ето тези гладко причесани коси, топил се беше под премрежения и поглед, целувал беше премалелите и устни, които с такава дълбока нежност мълвяха името му — и все знаеше, че тя не е негова — никога не е била и няма да бъде, — че това са къси, крадени мигновения, една минута, след която тя щеше да бъде далечна, неовладяна, непобедена. Не, той никога не беше подчинил като съпруг тази жена.

Още от първите дни на брака им тя прояви своя упорит нрав, а после той всецяло се подчини на дяволската и власт. Той беше покорен, мълчалив, отстъпчив и все пак винаги и за всичко виновен пред нея… Имаше нещо вътре дълбоко в душата и, което го подчиняваше; не, не това: имаше нещо вътре, дълбоко в неговата душа, което го подчиняваше пред нея — гражданката и селянина. Гражданката, която той не победи, и селянинът, когото тя не почете и не почиташе. И какво вина всъщност имаше онзи, другият? — Нима той я отне от него? Ако не беше той, друг щеше да бъде все едно. Нали тази жена никога не беше негова…

Там, в митрополията — какво видя, какво преживя, какво мисли — не помнеше. Той беше така убит, принизен, смазан, но все пак една мисъл стоеше съвсем отделно от другите и колкото той искаше да я заглуши, тя се връщаше отново и полека дълбаеше сърцето му: нейното разхубавяване. Какво беше това — ревност? Не, той не ревнуваше. По-скоро това беше завист, завист към него, че той, онзи, беше и дал щастие, а при него, значи, тя наистина е била измъчена и злополучна.

През всичкото време тя не го погледна нито веднъж; лицето и беше студено, безчувствено, спокойно; личеше, че тя не се считаше виновна, не се боеше. На въпросите тя отговаряше ясно и твърдо: „Не се разбирахме; не го обичам; не желая да се върна в къщата му.“ Придружаваше я само майка и — бедна, добра женица, която благоговееше

пред него. Много скръб понесе старата покрай тях, много труд положи да ги помири, ала напразно. Тя стоеше встрани, свела мълчаливо очи, натъжена, засрамена. Когато накрай излязоха вън, случи се така, че двете жени минаха покрай него. Младата вървеше напред все още със сбрани, бледни устни, впила пред себе си неподвижен поглед, без да погледне някого, а старата остана надире, поколеба се един миг, спря пред него и сякаш искаше да каже нещо, но нямаше сила: тя му подаде само разтреперана ръка, пое неговата и едва успя да промълви:

— Боже… Боже, какво направихте… Станко, сбогом, прощавай…

Но отвън се раздаде троснат вик на дъщеря и:

— Майко, хайде, какво правиш там?

Старата изпусна бързо ръката му и просълзена и смутена, закрета към вратата.

Когато двете жени стигнаха до първия завой на улицата, ненадейно отнякъде изпъкна мъж и тръгна редом с тях. Той го позна изведнъж — съперника му. Навярно чакал ги беше там през всичкото време. Те поеха редом трімата: отдясно старата, тя и той. Сърцето му за сетен път премаля от болка.

Той гледаше как двамата отминаваха нататък, притиснати един до друг, почти подръка, и сякаш чувствуваше близостта им, стремежа им един към друг и не само това — колко много неприязън и може би злоба изпитваха в тази минута и двамата против него. И като всеки слаб човек, и добряк при това, вместо да им отвърне със същото, той се чувствуваше изоставен, отритнат, виновен. Те се намериха, те са щастливи, те винаги са си принадлежали един на друг. Той, той беше чужд за нея, чужд между тях. Така се беше чувствал винаги, така гледаше тя на него, а — в тази минута, той беше уверен в това — така гледаха и другите на него — всички от града, колегите му, жени и мъже.

Целия ден него бяха мъчили: и близки, и чужди. Зад съчувствените им души той долавяше скрити подигравки; когато отминеше, струваше му се, че слуша зад гърба си

думите им, които го шибаха като бич по лицето. Дори у минувачите той долавяше едва скритите зли усмивки, с които го срещаха и изпращаха. Тежеше му градът; той сещаше, че е чужд там, чужд и нелюбим. А — и сам не го обичаше: ни хората му, ни улиците, ни къщите — така беше от детинство и до днес.

Когато каруцата напусна шосето и се отби вляво по разкаляния черноземен път между нивите, той неволно погледна встрани, към прострения в полите на планината град. Слънцето стоеше вече ниско до хоризонта, над който се издигаха разкъсани бели облаци и потапяха в сенки планината; между два от тях, като окото на прожектор, блестеше слънцето и къпеше в светлина целия град и част от полето. Ясно се виждаха огрените кубета на църквите, джамията, няколкото по-високи сгради и двата рида бели казармени постройки; над целия град сякаш трептеше тънка ледена усмивка.

Той гледа нататък минута-две с дълъг и ням поглед. В душата му гореше смесено чувство на тъга и облекчение. „Свърши… свърши се!…“ — мислеше той с вледенено сърце. Сега вече е пак сам и сам завинаги. Отидоха си старите, напусна го тя. Пред него стоеше животът му — глух, нерадостен — от днес и чак до гроба. Кой знае, ако беше послушал някога стария, ако не беше се свързал с тази жена, но все едно — сега е вече късно, късно… От днес той ще махне ръка на всичко, ще се затвори в себе си и ще живее от ден за ден. Може би така е било съдено, тъй му е било орисано — да не изпита нявга сладостта на дом и челяд. Добре поне, че ожениха Дико, да не са сами, да се грижи някой за тях.

Изведнъж странни тръпки пронизаха цялото му тяло, той се сви още повече, настръхна, готов да се брани, да отпъди нещо, което сякаш налиташе върху му, неотвратимо и кобно.

Има мисли, има чувства, има смели до безумие пожелания, които ние носим по месеци, дори години в душата си, и все пак никога не дръзваме да се досегнем до тях, да ги признаем открито на себе си. Твърде прекрасни,

за да бъдат действителност, или твърде страшни, за да властват в съзнанието, без да чувстваме, че сме минали отвъд чертата на установените понятия за истина и правда — ние предпочитаме да мълчим, да се преструваме, че не ги виждаме и не чуваме. Но идват мигове, когато тънките мрежи се разкъсват, и тогава ние чуваме заледени как ни обграждат от вред и крещят в ушите ни злобни гласове…

Дико, брат му, по-млад от него с повече от десет години, беше слабоумен по рождение. Впрочем може би не от рождение, но такъв израсна той от ранно детинство; дори във външността си имаше нещо ненормално, нескопосано — продълговататата глава с твърди косми, ниско чело, с нависнали вежди, под които светеха мъничките му очи с безумен и едновременно неприязнен поглед. Той беше нисък, набит и малко пригърбен, сякаш тялото му беше превито под тежестта на широките му грамадни плещи. В селото от детинство и до възрастен той беше герой на най-различни анекдоти и груби шеги. Дразнеха го всички — и малки, и големи, — макар че всички му се бояха по малко, защото той често се разсвирепяваше от нищо и тогава тежката му ръка можеше да смаже човека с един удар. В такива минути само брат му го укротяваше: малоумният чувстваше от най-ранно детинство необорим животински страх пред големия си брат.

Учителят, замаен от мислите си, не забелязваше, че от няколко минути беше приковал неподвижен поглед о гърба на Дико. Неочакван кикот прекъсна унеса му. Той вдигна глава и впери очи в брата си. Смееше се Дико със сподавено, весело хихикане. Учителят го гледа едни миг в недоумение и попита:

Какво ти е смешно, Дико?

Дико млъкна и бързо извърна глава надире: очите му блясказа със зъл пламък, а върху устните и цялото лице трептеше весела усмивка.

— Смешно ми й — продума той, ала ново хълцане го задуши, — смешно ми й на Ванката…

Ванката беше господарят на хана, дето те спираха от години, когато отидат в града.

— Е, та какво?

— Неска бе, неска, ти гато се върна там от митрополията… викна ме вътре Ванката, заръча по ино вино, пихме, па дума — е, Дико, хайде да й хайрлия… — Защо? — рекох му. — Е, че тъй — дума — отсига ти шъ си бати… бати ти й ерген, пък ти имаш жена…

И Дико отново се закиска; после пови напред глава, дигна юздата и повикна на коня.

Стан не продума нищо. Наистина тия думи го жегнаха зле, но той беше твърде уморен от деня и от собствените си мисли, за да се спира на тях. В душата му остана друго — дръзкият и загадъчен поглед, а когато, стеснен, отклони очи, далеч пред него, върху равното поле, през здрача се очертаха смътни силуети на село, тяхното село, и по жилите му се разляха тръпки на радостно премаляване.

Отначало той сам не проумяваше ясно от що беше това, дори за миг в ума му проблеснаха лоши подозрения, но скоро съвсем се успокои: радостта идеше дълбоко от душата му; все пак върху цялото земно кълбо на неговата страна остана само това малко гнездо, дето той се роди и отрасна, то разбираше болките му, съчувстваше им. Едничък той знаеше колко те бяха погрешни в обвинението си и въпреки това, по присъщо човешко чувство, не можеше да им не благодари, че те смятаха него прав, а нея виновна. И какво значеха всичките му празни умувания, в които той се заплиташе всеки ден все повече! Може би те, със своя здрав инстинкт, виждаха по-вярно истината: нали тя потъпка съпружеска клетва, напусна къщата си, избяга с чужд мъж…

Едва сега той разбираше напълно колко много му бяха помогнали те през тия тежки шест месеци до развода. Несъзнателно той беше споделял мислите им, вярвал думите им. И мисълта, че се връща сега при тях — завинаги, — изпълваше сърцето му с радостно умиление.

Конят, почувствал близостта на селото, вдигна глава, зацвили и припна сам напред. Скоро в мрака израснаха тъмните силуети на сгради, затрептяха светлини, понесе се

кучешки лай. Те прекосиха няколко улици и каруцата спря пред залостената порта на техния двор.

Но преди Дико да слезне, някой се появи отвътре и окачи вратника. Беше дядо Петър — старец, който живееше открай време около тях, наглеждаше добитъка и помагаше на Дико в полето. Той отвори бързо вратата и завика на Дико да кара направо. Каруцата спря насред двора, слязоха, поздравиха се със стареца и Стан отмина към къщата. Вън пред тъмния пруст го срещна леля му Петка, дошла да разбере какво е станало в града. Старата прие поздрава му, но личеше, че е слисана: може би до последния миг тя беше вярвала, че ще се помирят, и чакаше го не сам. Тя тръгна мълчаливо след него и чак когато влязоха под стряхата на пруста, реши да попита:

— Че кажи барим какво я сторихте там, Станко?

Учителят спря, загледа я в тъмнината и полека проговори:

— Стана, каквото трябваше да стане, лельо — свърши се.

Той може би се усмихваше и искаше да каже тия думи почти шеговито, но гласът му изневери и думите жегнаха лошо бедната жена. Стан се обърна и тръгна към своята стая.

— Че къде там? Няма ли да вечеряш?

— Не, лельо, не съм гладен, спи ми се, ще си легна.

В това време вратата на съседната стая се отвори и на прага в светлината на огъня и лампата застана Елка, снаха му. Тя не продума нищо, но по угриженото и лице, по мълчаливия и печален поглед, с който го изпрати — личеше, че е разбрала всичка.

Дядо Петър донесе отвън багажа и двете жени го последваха в стаята.

Вън, на двора, остана само Дико, който дълго развожда в тъмнината уморения кон.

2.

Сватбата на Дико стана през есента. Към края на миналата учебна година за мнозина беше вън от всяко съмнение, че между учителя Попварадинов и жена му — учителката от съседното село — има нещо не в ред. Но когато след изпита Християна не дойде в дома му, както правеше друга година, а замина направо в града, при това според мълвата придружена от колегата си — един млад момък, — вече и слепите видяха: съпрузите се разделяха, скандалът беше твърде явен, за да се прикрива повече, и Стан се принуди да заяви открито — жена му не му е вече жена; постъпки за развод ще се направят и от двете страни.

В семейството останаха пак само двамата братя. Отначало през ден, през два идваше леля им и една стара жена съседка, да почистват и нареждат къщата, но настъпи усилена полска работа и веднъж двете жени предпазливо, но твърдо му заявиха, че така не може да върви завинаги, а ще трябва да оженят поне Дико. Разбира се, предложението беше твърде просто и понятно, но то го порази. Учителят никога не беше мислил да жени брата си. Той беше се врекъл на старите, че ще си грижи докрай за Дико, който за всичко имаше нужда от една близка ръка, да го води и напътства. Наистина той работеше усърдно и с любов полската работа, редеше двора, грижеше се за добитъка, но за всичко трябваше да го подканят или брат му, или дядо Петър; каквото сам предприемеше, излизаше несмислено и не на място.

Отначало Стан решително отказа — той не можеше да поеме един такъв опасен риск, и после, коя жена би посмяла да свърже съдбата си с човек като брат му. Но пъргавата леля Петка беше се погрижила за всичко — дори и невестата и готова: Елка. Тя беше се срещала вече с чича и Витан и стринка и, говорила с тях, взела думата им и сега чакаха само съгласието на учителя.

Скоро след това, една вечер, когато Стан се прибираше от кръчмата, по пътя го настигна чичата на Елка, тръгна с него, изпрати го чак до дома му и пътем заговориха. Пръв заговори Витан — открито и ясно: той е готов да даде момичето, ако те го приемат; наистина нищо не остана от баща и, беден е и той, чичо и, но покрай своите деца, колкото е смогнал, постъкмил е и нея и не ще се посрамят пред хората, а — и тя е съгласна…

Те бяха още доста далеч от поповата къща, но Стан изведнъж спря и загледа в тъмнината спътника си, видимо изненадан. Какво всъщност го беше поразило, той не знаеше още, но попита полека и замислено:

— Та ти казваш, бай Витане, и тя го иска, а?

Старецът сви рамене.

— Ами че иска го момичето, харесва го: пред всички ни каза. Там бяхме ние, баба Стефановица, леля ти Петка — пред всички дума — искам го, ще го взема… Па и какво му е на Дико — млад, здрав, работлив, имотец си имате от стария, бог да го прости, а колкото за другото — ще го нагледваме: нали сме свои около него…

Когато се разделиха, думата беше дадена. Как стана това, как се съгласи, какво точно говориха — учителят не знаеше. Той се прибра дома развълнуван, вечеря и набързо легна. Но тази нощ беше твърде тежка, пълна с безпокойни мисли, с лоши предчувствия и съмнения. В ума му се тълпяха спомени; той не искаше да мисли за тях и — виждаше ги. Такива нощи преживя той някога, при първото обяснение с Христина, после при годежа си с нея, нощта в навечерието на сватбата им, първите съмнения в жена си и накрая онази нощ, онази страшна нощ, когато за него нямаше вече тайна…

Той знаеше тези нощи; те бяха набелязали като черни междини всички върховни моменти от живота му. И тогава, както сега, той стоеше лице срещу лице с едно тежко решение и тъмна неизвестност — тъмна и опасна.

Тази вечер леля му пак го беше причакала дома и на вечерята дръзна да попита — срещал ли е Витана, говорил ли му е нещо той.

— Срещах.

— Е, какво?

— Утре ще видим — отвърна той неопределено.

— Утре… че какво пък има толкоз за решаване.

Тези думи бяха се приковали в паметта му, той сякаш още гледаше пред себе си неволното, сърдито и застинало в недоумение лице на леля си. И както по-рано пред Витана, така и сега, при думите на леля си, той беше поразен, почти изплашен от нейната нехайна лекота, с която те решаваха тази толкова сериозна според него работа. За тях това беше така просто и толкова естествено, че когато той отричаше — те или недоумяваха, или се сърдеха и го виняха едва ли не, че той сам иска да попречи на братовото си щастие…

О, братовото му щастие… Ако те знаеха какво е то за него!

Тази вечер, когато леля му попита, Дико също беше на софрата, той изведнъж загледа плахо двамата, подвижи се на мястото си, взе още няколко хапки, които, изглеждаше, заседнаха на гърлото му, дигна се и излезе.

Стан изгледа недоволен леля си.

— Ти ли си му говорила, лельо?

Старата жена се смути и заоправдава:

— Ами че казах му, попитах го. Пък нали и той е човек… Може ли все да крием от него?

— Не трябваше, рано е още! — пресече я той и излезе след Дико.

В първия миг искаше да го настигне, да заговори с него, но махна с ръка; какво би разбрал той, какво би можал да каже, освен малоумни и несвързани думи… Ще се смути, ще се изплаши, а кой знае, може би и ще заплаче като дете… Веднъж ли и било!

И този човек искаха да женят! Не, не, не… Това е невъзможно, то е лудост. Той беше готов да вика, да се противи, да се бори против тях. Горещо му беше, измъкна ръце над покривката, закърши мъчително пръсти.

И така, значи, Дико младоженец, а до него — Елка. Елка. Изведнъж в душата му нахлуха и се кръстосаха вихрени мисли. Той беше зашеметен, той мислеше за Елка… Никога по-рано не беше минавало през ума му, че момичето, което често виждаше как мълчаливо и срамежливо му чака път с пълни менци на рамото — един ден ще бъде негова снаха, не — жена на Дико, на брата му Дико… Но това е нелепост, то е осъждане на смърт едно човешко сърце.

Бедното момиче! Той я беше жалил винаги — и преди това. Наистина съдбата не беше много милостива към нея. Още петгодишна изгуби майка си, умря баща и. Прибра я този добър, но беден човек и тя порасна като чужда всред децата му. Той я помнеше от най-ранното и детство. Когато свърши семинарията и дойде тук, тя постъпи при него в първо отделение. Още тогава тя беше кротко и срамежливо дете.

Първите години той беше влюбен в работата си, обичаше децата, радваше им се, интересуваше се от тези малки, неукрепнали бъдещи човеци. И неведнъж той беше спирал замислен поглед на това тъй хубаво и тъй нещастно дете — с кротка тъга в очите, скръстило мълчаливо ръце, усамотено от игрите на другите…

Нея знаеха, че е сираче, и всички я отблъскваха и пренебрегваха, особено по-заможните и разглезени деца. Той

помнеше много ясно една случка, която го беше покъртила и врязала се беше и до днес в паметта му. Беше студен зимен ден, през междучасието децата играеха и лудуваха навън в снага, а когато звънът на малкото му бронзово звънче ги прибра вътре, те се струпаха около посветлялата печка, притискаха се, грееха се и чуруликаха весело. А встрани от другите, свито между стената и черната дъска, стоеше едно малко момиченце. Настръхнало от студ, то гледаше печално към сбраните около печката деца и мъчеше се да сгрее с духане зачервените си от студ ръце. Той приближи детето, взе в ръцете си мъничките му мокри и заледени ръчици и попита защо не отиде да се огрее. Детето сведе засрамено главицата си, долната му устна затрепера и то едвам промълви нажалено:

— Не ме пускат децата…

И отведнъж из очите му закапаха обилни, едри сълзи. Учителят беше трогнат. Той привлече до себе си детето, замилва го по косите и лицето, заутешава го, но то, нажалено още повече от ласките, захълца с глас, като обливаше с горещи сълзи ръцете му…

Това дете беше Елка. На втората година тя вече напусна училището, отрасна хубаво и угледно момиче и заживя живота на своите дружки и акрани. Но и като възрастна тя оставаше все такава боязлива и затворена: разговаряше малко, сближаваше се мъчно с хората. В мълчаливия и кротък поглед сякаш светеше отразена скръбта на нейната сирашка участ. И момците, макар и хубава, страняха от нея.

И ето сега това бедно момиче се готвеха да жертват тъй лекомислено. Не, той няма да позволи това, няма!…

Ала нови вълни мисли нахлуваха в ума му, омотаваха го, душаха го. Ами ако те са по-прави, ако те, опрени на своя здрав инстинкт, виждат по-ясно нещата? А старият му баща? Не предрече ли той всичко за него и Христина… Христина… да, Христина…

Той усещаше как се обърква, как се връща назад и безволен мисли за неща, които искаше да забрави, да не помни… А часовете вървяха; може би минаваше вече полунощ; накрай уморен и отчаян, той махна ръка и реши да почака до утре.

Така беше. А на другия ден повика Дико и му съобщи — ще го женят.

Те бяха вън на двора. Дико отиваше към обора, нарамил голям празен кош. Стан го видя и повика.

Дико спря и загледа в недоумение брата си, но Стан повтори строго:

— Какво ме гледаш такъв, не чуеш ли — остави коша и ела тук, имам да ти кажа нещо.

Дико сложи коша неохотно при нозете и приближи. Минаха няколко мига, учителят гледаше мълчаливо брата си. Навярно той търсеше думи, съобразяваше, после сложи ръка върху рамото му и ласкаво продума:

— Слушай, Дико, знаеш ли, че ще те женим…

Дико трепна, загледа недоверчиво брата си, отдръпна се от него и избъбри троснато:

— Ами, ша ма жените…

Бедният момък, него бяха толкова пъти годили и женили на подбив, че той беше готов да се разсърди и от думите на брата си. Но Стан повтори вече строго:

— Разбираш ли какво ти казвам: ще те женим… ще ти вземем Елка, Витановата… Искаш ли я? Хайде върви сега в къщи при леля си, тя ще ти каже…

В това време откъм къщата се раздаде висок женски глас. Там беше леля им Петка; тя зовеше Дика. И Дико тръгна нататък, подвил глава и бъбрейки непрестанно:

— Ами, ша ма женят… Глей ко наумили…

Седмица подир това стана годежът, наскоро и сватбата. В семейството влезна трети човек. Още първите дни проличаха следите на грижлива женска ръка: стаите бяха почистени и наредени, къщата измазана отвън, основите украсени с черни ивици от сажди, както е обичай в този край, прозорците светнали, дворът разтребен, дори поправена беше част от оградата, която добитъкът беше изпочупил и отвлякъл. Няколко метра пред къщата Дико изгради с нисък плет от тънки пръти нещо като малка градинка; там Елка внимателно прекопа и приготви гнезда, дето щяха да се посадят напролет няколко малки овощни дръвчета и корени от различни цветя. Така дворът изведнъж разхубавя, оживи се, доби празничен вид. Изглеждаше, че там се възвръща пак тихата радост на детинството им. По цял ден се мяркаше низ двора стройната фигура на Елка — ту при пещта, ту до обора, ту на кладенеца, — но винаги мълчалива, загрижена. Дико също се промени, той сякаш възмъжа, почувства своите права на съпруг и господар в къщата и често се слушаше как говори нещо на Елка или на дядо Петра, как поръчва и нарежда неспокоен.

Учителят също беше доволен; той свикна скоро с промяната, а и залисан с грижата по Христина, не му оставаше време да довижда какво става около него. Така той почти не забеляза една малка случка, която през друго време би го много изненадала.

Къщата им се състоеше от две стаи, една до друга, издигнати на около метър над земята. А до къщата имаше друга малка и ниска пристройка, зидана отпосле. Там беше огнището, на което готвеха, дрешникът, съдовете и сума още нужна и ненужна покъщнина. В тази малка пристройка открай време живееше Дико. След сватбата Стан предложи да се преместят Дикови в горната стая, която след смъртта на старите стоеше празна и им служеше нещо като гостна. Но Дико решително отказа; пръв път той така открито отхвърляше думата на брата си, дори, бог знае защо, разсърди се, наговори нещо несвързано и ядосан, излезе на двора. Елка не каза нищо. И младоженците останаха да живеят в старата пристройка.

Бяха вече първите дни на юни, овесите зрееха и край село вече се мяркаха тук-таме първите кръстци снопи. Настъпваше усилена полска работа, която увлече и учителя чак до есента. А после го чакаше краят на тежката история с Христина, който слава богу дойде, мина и замина.

3.

След развода затекоха пак сиви, еднолики дни. Стан пое отново работата си в училището — мълчалив и замислен, но почти спокоен. Отначало беше тежко — тежеше му хорското съжаление. Наистина всички, и свои, и чужди, бяха твърде внимателни, никой никога не спомена пред него нито дума повече за жена му, но той чувстваше и зад безразличните им думи, и зад мълчаливите поздрави, когато ги срещаше, че стои една скрита мисъл — и това го мъчеше.

Но след време свикна и прие пас старите си привички. Посещаваше редовно черква на вечерня и по празниците, дето още от времето на баща си помагаше като псалт, а понякога наминаваше пак и до кръчмата или общинската канцелария. Там обикновено срещаше стария свещеник, кмета, неколцина първенци от селото. Сядаше при тях, побеседваха за политиката, за училището, за селските работи или посевите и тръгваше мълчалив към дома си.

Сега, когато миналото оставаше всеки ден все по-далече, той почна да се вглежда наоколо, да се интересува от домашните работи, от семейството си. И онова, което първо извика у него жив интерес, дори безпокойство — беше Елка. Наистина още със стъпването и в къщата им той почувства, че тя вля една топла струя от радост. И не само за къщата — за самия него тя беше един близък, роден човек, който вижда и разбира болките му. Той ценеше грижите й и безпокойствието по него, ценеше братското съчувствие на погледа и. Те разговаряха рядко, често пъти за съвсем дребни, незначителни неща, но самото и присъствие навяваше в душата му сладка отмора, тишина и спокойствие.

Той не беше мислил, не беше се питал и обяснявал отде и защо е това — то идеше, виждаше го и радваше му се. Собствената му грижа беше твърде голяма и той чувстваше Елка само като участница в нея. И струва му се, че едва сега той забеляза Елка, самата Елка. Лицето и се беше изчистило от загарата на горещините и под матовата белизна на прозрачната и кожа, върху шията и над слепите очи личаха мрежите на тънки сини жилки. Тя беше разхубавяла още повече, но красотата на това измъчено лице и особено двете скръбни гънки в ъглите на устните й и неизменната тъга, която излъчваха очите, будеха у него дълбока нежност и благоговение.

Как живееше, как се чувстваше тя в тяхната къща? Сега той се спираше, мислеше дълго върху това, с препълнена с безпокойство душа. А брат му? Отношенията и с брат му? Той искаше да отпъди тия мисли от ума си, но не успяваше; искаше да убеди себе си, че това е само една грижа на възрастен към младите, един дълг, но и тук виждаше, че покрай всичко в душата му е примесено и чувство на парливо любопитство.

Стан Попварадинов беше благовъзпитан и добродетелен човек; присъствието на тези неясни, но безпокойни мисли изпълваше сърцето му с отчаяние. Той следеше себе си, дебнеше всяка своя мисъл и винаги откриваше по нещо, на което не знаеше името, или по-право, не смееше да го назове с истинското име. При такива минути в паметта му възкръсваше споменът за онази вечер, когато след развода се връщаше у дома. Уморен беше, измъчен беше и разсеян, но когато през мрака върху равното поле се очертаха силуетите на познати сгради, той беше сетил в сърцето си радостни тръпки и върху мъчително сбраните му устни, готово да се отрони, стоеше едно име, името на Елка.

Тогава Дико се извърна и той видя очите му — загадъчни и злобни. Така ли беше, или така му се стори? Тази мисъл се връщаше отново и отново. И странно: той тръпнеше пред нея, но вместо да я отгони — търсеше я, чакаше я дари с мъчителна

наслада. Не беше ли даден още тогава първият знак на мълчаливата, но страшна борба между двамата?

Той беше живял години с брата си, отначало под тежестта на една страшна тайна, която дните покриваха със забвение, додето пред него остана само Дико — плах, безпомощен, малоумен. Но познаваше ли всъщност брата си? Такъв ли беше Дико наистина?

Тази мисъл се вгнезди като лошо внушение в ума му. Той следеше на всяка стъпка брата си, вслушваше се в думите му, разглобяваше ги, лучкаше и гадаеше до уморяване.

Не, промяната беше ясна. Дико беше друг — друг към него, към дядо Петра, към Елка; особено към Елка. Той знаеше това, той беше уверен и все пак изгаряше от мъчително любопитство веднъж поне да надникне зад завесата на техния интимен живот. Той гледаше бледното страдалческо лице на Елка, взираше се в морния и поглед и търсеше да разкрие тайната, която суши живота и.

Накрая стигна дотам, че много пъти, нощем, не съвсем случайно, той минаваше покрай залостената врата на тяхната стаица, дебнеше, вслушваше се. И всяка смътна дума, неясен шум или сподавена реч от гласа на Елка го правеха да тръпне цял. В разгорещеното му въображение се рисуваха картини — тежки и груби. И не беше ли странно, че тази бледна и мълчалива жена, която се луташе денем като сянка по двора, преминаваше заключена всяка нощ в една стая с един малоумен мъж — получовек и полуживотно, — беззащитна, подчинена на волята му.

Понякога му се струваше, че всяка нощ Елка търпи нечувани мъки в лапите на жестоко чудовище, а денем — измъчена и бледа — живее с ужаса пред следващата кошмарна нощ. Случваше се нощем в съня си той като да чуваше далечен, сподавен вик — вик на гинещ човек; отваряше очи, вслушваше се и не разбираше — сънувал ли е, или наистина е било това. Навън го посрещаше нощта — глуха и черна; над селото тежеше мрак, а откъм стаята на брат му и Елка вееше зловеща тишина.

Много пъти той искаше да разпита Елка, да открие болката и, но спираше отчаян. Как ще я попита, какво би могла да му отвърне тя? Не, все пак най-важното и най-страшното тя би потаила дълбоко в сърцето си.

Но въпреки всичко това един път той се реши. Всъщност това не беше дори решение. Той я срещна на двора, заприказваха за нещо, но когато зърна повехналия поглед на очите и, изведнъж сърцето му присви болка и той попита неволно.

— Слушай, Елке — рече той, — ти като че не си добре?…

— Аз? Че какво ми е, бате Стане? — отвърна тя кротко усмихната.

— Тъй, изглеждаш като болна… Да не си болна нещо — я виж на какво си заприличала…

— Нищо не ми е, бате.

— Тогава навярно се пресилваш много с работа: гледам те, цял ден си на крака. Ако искаш, ще кажа на леля Петка, или пък да поръчам на баба Младена да наминават да ти помагат…

Но Елка го прекъсна.

— Не трябва, бате — рече тя, — как тъй ще идват чужди хора да ми редят къщата…

И отмина.

Учителят остана подъбен на мястото си; ушите му пищяха, сърцето биеше ускорено. Няколко мига той не можеше да се опомни, да събере мислите си. Остра болка на разкаяние прониза ума му — защо я спря, защо заговори? И — какво значеше това вълнение, това диво вълнение у него? А тя? Не забеляза ли това, не отгатна ли скритите му мисли? Навярно, навярно! Жените имат такъв буден инстинкт — тям стига една дума, един несигурен жест, за да разберат всичко… И после как тя се извърна рязко, отмина, без да каже нито дума повече — може би разсърди се. Да я настигне, да заговори, да попита — но защо, какво?

Той махна ръка и излезе от двора: скита по селото; намина до кръчмата, но раздразнението му растеше: мъчеше го мисълта, че извърши неотмерена и непоправима стъпка.

И действително — той постъпи зле.

От този ден между тях беше поставена преграда; тънка, прозрачна преграда, но която все пак чувстваха на всяка крачка. Много пъти той искаше да проумее какво е станало между двамата, но не успяваше. Разбира се, те се срещаха пак, разговаряха, но и в думите им, и в жестовете личеше една мъчителна принуденост. В нейния поглед нямаше вече прежната доверчива откровеност. При срещите тя или не го гледаше, или пък свеждаше неспокойно очи и бързаше да отмине нанякъде. Какво беше това — срам? Сръдня? Но и сам той беше вече друг — всяко нейно появяване го хвърляше в непонятно, досадно вълнение. А кой знае, може би тя влияеше и нему или обратното — той предаваше и на нея вълнението си.

Но не стигаше това — от известно време той забелязваше как Дико уж съвсем случайно заставаше между тях — по работа или за да пита нещо, — а всъщност мяташе гузен, плах поглед ту към нея, ту към него. Стан беше готов да подозре, че в помътения ум на брата му все пак има мигове на проблясъци, в които той инстинктивно долавя, че между тях двамата има нещо не в ред. Погледът на Дико добиваше всеки дан все по-тежка загадъчност; на въпросите на брата си отговаряше разсеяно или нехайно — нещо, което преди не беше възможно, — а понякога само го изглеждаше и отминаваше недоволен, без да отрони дума.

Така вървяха дните им, но една неочаквана случка дойде и промени всичко. Стан заболя.

Тази година зимата беше лека, но в първите дни на декември завяха северни ветрове, времето се промени и в цялата околност падна сняг. Валя няколко дни непрестанно: снегът беше мек, нетраен, а накрай се превърна в дъжд. Потекоха води, разкаля се; селата бяха като обсадени — никой доникъде не смееше да тръгне. Но за зло, през тези дни излезе неотложно работа на учителя и той трябваше да отиде до града. Късият ден мина като час и на връщане Стан замръкна по пътя. Беше облачно и тъмно; нощта припадна изведнъж. Уморения кон едва газеше през каловете и мрака. На половин път, отвъд последното село, трябваше да се премине в брод реката. Стан приближи и спря да избере мястото. Пътя знаеше, но през деня реката беше придошла още повече и сега бучеше пред него, тъмна и неприветна.

Той стегна юздата и подкара, но животното неохотно нагази през вълните, които го блъскаха отвред, спираха или отвличаха встрани. Приближаваше отсрещния бряг: още малко, още няколко крачки, но изведнъж животното се спъна — навярно о изтритите от пясъка пърте, — политна, коленичи, дигна се изплашено и подето от вълните, вместо напред — хвърли се встрани. Стан също изгуби равновесие, залюля се и мигом почувства, че пада във водата. Конят заскача, повлече го и няколко мига след това едвам съзнаваше, че лежи наполовина във водата, върху отсрещния стръмен бряг, а пред него заглъхва в тъмнината бесният бяг на подплашеното животно. Изранен и мокър, изгубил сили от студ и умора, той стигна пеш в селото едва към полунощ. А няколко дни след това заболя от тежка простуда.

Заредиха се безкрайни мъчителни дни. Цериха го, както можеха: съветваха се с опитни хора; повикаха дори и фелдшера от съседното село, но болестта минаваше бавно. При него трябваше да стои непрекъснато човек. Нощем бдеше леля му Петка, а денем неотстъпно го пазеше Елка. И може би еднички беззаветните майчински грижи на Елка спасиха живота му. Когато огънят спадаше, той я гледаше през късите минути на съзнание с препълнени от гореща благодарност очи. И тя разбираше неизречените му думи. Понякога тя приближаваше до него, слагаше хладната си ръка върху челото му и питаше го угрижено:

— Как си днеска, бате — по-добре ли се усещаш?

— Добре, Елке, по ми е леко… благодаря ти…

— Не бой се, бате — ще мине, ти ще оздравееш скоро…

Една утрин той лежеше върху простия си дървен креват, отрупан с покривки, сгорещен и потен. В стаята гореше напалена печка; въздухът беше душен и спарен. Близко около печката, приклекнал върху ниско трикрако столче, седеше Дико и пушеше. Стан беше се пробудил и местеше уморен и разсеян поглед из стаята; накрая той спря очи върху брата си и го загледа. Изглеждаше, че Дико също го забеляза и устреми поглед към него. Няколко мига те се гледаха безмълвно, после Дико се раздвижи неспокоен върху стола си и попита:

— Искаш ли нещо, бате?

Но Стан продължаваше да го гледа все така мълчаливо; той или не чу думите на брата си, или не можеше да проговори. Тогава Дико стана, приближи до леглото и попита пак:

— Трябва ли ти нещо, бате?

Болният направи полека с главата си знак, че не иска нищо.

— Да повикам ли леля?

Но болният втори път направи знак — не, не трябва.

Дико остана така прав, залисан, без да знае какво да прави; той изгледа нажалено брата си, подви глава, зацъка с език и повтори няколко пъти подред: „Май с човек, как тъй се разболя.“ После се върна и седна пак на мястото си. Личеше, че е силно развълнуван: той клатеше глава, чудеше се нещо, шепнеше си нещо сам-самичък.

Учителят продължи да го гледа. Той беше отпуснал леко ресниците си, може би, за да се прикрие от Дика, на продължаваше да го гледа упорито. В умореното му съзнание се мяркаха разкъсани, нерадостни мисли. Защо беше така безпомощен брат му? Какво лежеше в бедната му душа?

За няколко мига в ума на болния се преплетоха хиляди мисли, хиляди смътни спомени от далечни дни. Изведнъж безгранична жалост и умиление препълниха сърцето му, очите му се наляха с парливи сълзи. Лицето на Дико сякаш се отдалечи, разшири се до невероятни размери и полека се стопи, изчезна; пред засълзения взор на болния затрептяха ярки червени и зелени кръгове; преплитаха се, сливаха се, гаснеха и припламваха отново до завиване свят.

Той чувстваше, че или заспива, или пък отново губи съзнание; откъснат от леглото си, той падаше леко като перушинка в бездънна пропаст, а около него блестеше и трептеше до замайване все това огромно море от зелени пламъци. Но ето че пламъците сякаш се сгъстиха, втвърдиха се, добиха определени форми и накрай той се намери посред широко зелено поле. Накъдето извърнеше очи, пред упоения му поглед се разкриваха буйни зелени ниви, които се преливаха и блестяха под вятъра като безкрайни вълни. Той газеше през тях; той газеше уморен, болен; коленете му се подгъваха, краката се преплитаха и спъваха о нещо — едно въже, дълго въже, което той — хванал, влачеше след себе си; той отиваше да върже коня, който малкото му братче Дико вардеше в полето. Ето и коня, но що е това: вместо в полето, издигнал двата си спънати предни крака, конят тъпчеше и опустошаваше посева на най-добрата им нива. Обзе го ярост. Ах, Дико! Този негодник Дико! Но де е той? Де се е дянал? Стан повива глава наляво, повива надясно и — съзира: накрай мрежата лежи Дико; той е гърбом и вятърът развява изруселите му дълго коси. Стан прибира въжето, сграбчва го здраво в ръка и приближава дебнешком. Момчето все още лежи неподвижно — то спи. Но братът, изгубил памет, вдига въжето и удря — веднъж, два, три пъти — по главата, по лицето. Уплашеното дете се изправя на колене, простира ръце напред, ала не вика, не крещи — очите му, само очите го гледат с безумен ужас…

Но ето че те припват и двамата през нивите срещу висок, стръмен рид — детето напред и той след него. Но ридът изведнъж се пречупва и те политат надолу, като по ледена пързалка, към низината на ливадите. Там пасат стадо коне и огласят крясъци на играещи деца, а слънцето блести, блести и омайва… През сред тучните ливади води път, постлан с грамадни камъни. По пътя минава каруца, колелата и поскачат и

тя цяла се тресе, тресе. Той е вътре; той е малък и болен; той лежи болен върху скутите на майка си и свят му се вие от трясъка. Но изведнъж баща му, старият свещеник, спира каруцата, извръща се надире и казва нещо на майка му. Играещите деца припват, заобикалят каруцата, гледат ги, а майка му скланя глава над него, поднася пълна кърпа с ябълки и ласкаво го моли.

— Хвърли им, чедо, виж как те гледат децата — шепне тя.

Той пресяга с мъничката си изнемощяла ръка, поема от кърпата една по една ябълки и хвърля на децата. Червените топки падат върху тревата, подскачат, търкалят се, а децата ги гонят, боричкат се за тях и крещят. Нему се иска да ги погледа още, но лошо му е, завива му се свят, главата му натежава и пада безсилна върху майчините му ръце.

И пак вървят. Баща му е отпред със своето черно расо и калимявка, майка му при него, пременена в празнични премени, а в ръцете му лежи скъпа вещ — току-що купен нов чадър, с костена дръжка. Той стиска здраво в ръцете си дръжката, разглежда чадъра и пита:

— Мамо, ами ако завали дъжд, ще разтвориш ли чадъра?

— Ще го разтворим, момчето ми, ще го разтворим.

Той слага глава, мълчи и после отново вдига очи към майка си.

— Мамо, разтвори чадъра! — моли той.

Майка му не казва нито думица; тя вдига чадъра, снема книжната обвивка и го разтваря. Изведнъж пред очите на детето блесват ослепителни цветове, огрени от слънцето. Детето го гледа очаровано; то никога не е виждало такива странни цветя: огромни, червени, с преплетени клончета и листи. Но защо са те тъй червени като пламък… Главата му се замайва; то не може да ги гледа и продължава да го гледа; цветовете трептят, блестят, сливат се един с друг; нарастват като широки огнени кръгове, замайват го… Но какво е това? Дъжд, вали дъжд — пороен, буен, право върху лицето му. Той усеща как косите му се мокрят, върху очите му тече хладна вода, дори тънки струи ползват надолу, по шията. Но тъй му е добре, тъй му е леко. Той подлага лицето си под хладните струи, диша облекчен и от клепките му сякаш пада тежка мрежа — той ги разтваря и гледа; над него е сведена Елка. Лицето и пребледняло от уплаха, над очите и падат кичури коси и двете крила на метнатата върху главата и кърпа, с големи червени цветове, висят отстрани. Тя е коленичила пред леглото му и слага една след друга мокри кърпи върху челото.

Елка го гледа втренчено и пита:

— Бате, аз съм… познаваш ли ме…

— Елке, ти ли си…

Устните му едвам се движат, гласът му е отпаднал, но той се опомва, свестява се напълно.

— Ох, зле ми е, Елке.

— Виждам, чете… че и Дико излезе, леля я няма, аз останах самичка… изплаших се, като забълнува ти…

— Говорих ли нещо?

— Говори.

— Какво?

— Че знам ли… споменаваше Дико, старите… Аз ти се обаждах, питах те, ала ти не ме познаваше…

Болният я гледа няколко мига мълчаливо и печално, после измъкна от покривките горещите си ръце, взе ръката ѝ и промълви:

— Прощавай, Елке… Много се измъчи ти, горкана, с нас…

— Че какво има, бате — всичко се случва — заболей човек…

— Не, не това, но ти се напати с нас, в нашата къща… Помниш ли есенес, когато те попитах — защо не ми отвърна… Кого имаш другиго — че нали съм ти като брат.

— Бате Стане… Бате Стане…

Тя не издържа повече; бедната жена похлупи лице върху ръцете му е зарида.

Развълнуван и смутен, той не можеше да проговори нито дума, а тя продължаваше да се тресе от неудържими ридания. Той усещаше как върху ръцете му капят нейните горещи сълзи и неочаквано в ума му блесна онзи далечен спомен от миналото; той освободи ръцете си, замилва я по лицето, по косите.

— Елке, Елке — шепнеше той сподавено, — помниш ли, Елке, онзи ден… там, в училището… и тогава ти плака ей така… помниш ли?

Тя спря за минутка, дигна глава и отвърна:

— Помня, бате… как да не помня; че ако не беше това, кой знай дали щях да дойда у вас… — После скочи и избяга бързо навън със ситни стъпки.

Той остана зашеметен, гледа дълго след нея, развълнуван от странни мисли, и накрай почувства, че за първи път от толкова дни се унася в тих спокоен сън.

4.

Силният организъм надви, учителят оздравя. Наистина той беше твърде слаб още и накуцваше с единия си крак, навехнат при падането, но работата в училището пое отново и чувстваше, че укрепва всеки ден.

Коледните празници дойдоха и минаха; зимата преваляше: повя топъл южняк, падналият сняг изчезна в няколко дни и черните угари неусетно се облякоха в зеленина. Небето се изчисти — сега то беше по-синьо, прозрачно и бездънно. Божият свят се къпеше в радостните лъчи на слънцето; селото се оживи; закудкудякаха кокошки; екна неспирно блеене на пъргави агнета. Чувстваше се как земята се пробужда със сладостни тръпки. А към края на февруари един следобед децата донесоха набрани в гората китки свежи, жълти минзухарчета. Пролетта беше дошла. От влажната земя цветята подаваха вече зелените си главички, пъпките на овошките се наливаха и набъбваха, а в стопления въздух неусетно заживяваше пъстрото царство на насекомите, а една утрин той беше поздравен и от веселите подсвирквания на завърналите се жители на старата училищна сграда — косовете.

Но пролетта беше дошла не само на земята, във въздуха и по цветята — той я чувстваше дълбоко у себе си, в своето сърце, в кръвта си. Той я чувстваше в неутолимата жажда да живее, да се радва на съзнанието, че възприема подмладения божи свят и че е жива неделима част от него. Върху устните му отново цъфна угасналата шеговита усмивка. Той срещаше пак дружелюбно хората, заговаряше ги, шегуваше се с тях, смееше се. Идваха дни, когато почваше да мисли, че никога по-рано не е изпитвал такава чиста и светла радост. Но все пак, дори и в такива минути на спокойна радост, той усещаше как изведнъж сърцето му потръпваше от скрити болки. Той знаеше, че освен пролетта и бурната наслада от живота в душата му стои още нещо — Елка, светлият поглед на Елка, — а това изпълваше сърцето му с едно смесено чувство на безименни очаквания и страх пред неизвестността.

Макар че минаваха повече от два месеца от онази случка, но той не беше си обяснил още напълно нейното значение.

Той мислеше твърде много върху нея и тъкмо поради това не знаеше кое в мислите му е право и кое не. Несъмнено беше само едно — че от този ден преградата между тях беше снета, дори нещо повече — те чувстваха, без да бяха разменили дума за това — че и двамата свързва една обща скъпа тайна, един върховен миг, в който двете им души бяха се досегнали и разбрали. Сега нейният поглед беше пак открит и ясен, думите и пълни с нескривана нежност и в гласа и звучаха гальовни нотки, които топяха сърцето му. Той виждаше, че тя го търси, стреми се да бъде около него, да слуша думите му или да му говори безспирно, макар само за своите дребни, незначителни грижи и безпокойства около домакинството.

Но какво значеше това? Разбираше ли го той напълно и ясно?

Не идеше ли всичко от пролетта, която разкриваше и нейната душа като росната чашка на цвете? Наистина нямаше съмнение, че топлите дни и слънцето бяха я възродили. Сега тя беше почти целия ден на двора, пъргава и весела като птичка. Първата и грижа беше градинката, която тя прекопа отново, посипа я с отлежал тор и скоро там зазеленяха цветя. Вън, върху

широкия сайвант, беше сглобен дървен стан и по няколко часа през деня се слушаше едностайният шум на совалката, пригласян от тихите, но пълни със сладостно чувство припеви на Елка. Всеки ден тя добиваше все по-здрав и бодър вид, лицето и се пояснии и освежи, раменете се окръглиха, бюстът и се наля като сочен плод и цялата и снага доби форми на зряла жена — Елка навършваше двадесета година.

Стан минаваше дните си в училището — и предобед, и следобед. Там се чувстваше по-добре, по-спокоен. Грижите за училището и децата го отвличаха от собствените му мисли; той знаеше това още от времето с Христина. Но сега беше друго — часовете предиобед и вечер — преди да пусне децата — се превръщаха за него в истинско изпитание. Колкото повече наближаваха минутите да си отиде дома, да види Елка, толкоз по-безпричинни — поне така му се струваше — вълнения обземаха сърцето му.

Какво беше това — страх? Съмнение? — Кой знае, може би и едното, и другото. Но против мисълта, грубата и нелепа мисъл, че в чувствата му към Елка има нещо плътско, той беше готов да се бори до смърт. И все пак всяка нощ, когато лежеше безсънен в малката си стаица, той виждаше, че без да иска, мислеше за нея и само за нея. Премрежил очи, той виждаше извивките на младото и тяло, усещаше потреперването на облите и рамене, слушаше гласа и — мек и пленителен — и гърдите му стягаха мъчителни спазми.

Но имаше още нещо, по-тежко от всички — подозрението, че тя знае това, че Елка разбира мислите му и не се бои от тях. Докато той се губеше в празни умувания, не беше ли тръгнала тя срещу него, без мислене и без разсъждения, а водена само от повеленията на своята зряла плът? Нима по-рано тя би могла да го погледне с този мълчалив поглед, с който го изпращаше всяка нощ до стаята му?

Той чувстваше, че тази жена все повече се впива като змия в сърцето му, гори кръвта му и мислите. Заспиваше късно, сънят му беше неспокоен, пълен с мъчителни сновидения. Отначало той не помнеше какво е сънувал, но тези сънища, колкото и заплетени и непонятни, за дълго оставаха в душата му чувства на нещо лошо, случващо се с него против волята му. А една нощ той видя сън — съвсем ясен и определен: сънува Елка. Как стана това, какво беше в началото — той не помнеше. Но той видя наготата и, почувства топлината и безсрамните ласки на нейната плът. Събуди се отвратен от погнуса в душата, но в сърцето му още звучеше един вик — нейният вик, пълен с беззаветно отдаване, с молба и упрек: — бате!

Бате — така го зовеше тя винаги. И той не помнеше друго, освен този присънен вик, изречен от пламналите и устни. На другия ден и в следващите няколко дни той не смееше да срещне погледа и, но Елка беше същата, дори още по-мила и нежна. А когато се случеше да се обърне към него с тази дума, тя впиваше ясния си поглед в очите му, гледаше го усмихната и сякаш искаше да му каже — знам, знам! Стан навеждаше мълчаливо глава и отминаваше. Но той чувстваше всеки ден, че гласът на плътта е по-силен от него, че той е играчка в мрежите на тъмни сили, които властват над мислите му, над постъпките му и съдбата.

Един съботен следобед той седеше в стаята си и четеше; на училище не мислеше да ходи: този ден, както е обикновено, учеха до обед. Денят беше ясен и слънчев. През отворения прозорец в стаята лъхаха струи топъл въздух, носеше се дъх на зеленина и огласяха крясъци на играещи по пътя деца. В съседната стая, седнала на пода, работеше Елка. Те бяха съвсем сами в двора: дядо Петър

и Дико оряха в полето. Елка работеше и напяваше полугласно. От няколко минути той беше застанал и я слушаше; песента и го отвличаше, бъркаше му. Елка пееше един и същи мотив, от няколко само думи, млъкваше за минутка и почваше отново; навярно тя беше увлечена в работата си, или пък замислена по нещо.

Учителят разбра, че не ще може да продължи; той захвърли книгата и стана. Вън на сайванта той стоя няколко минути в колебание; може би искаше да излезе нанякъде, но после възви и надникна през отворената врата към Елка. Наистина тя беше седнала върху пода и държеше на коленете си дреха за шев.

Елка вдигна глава и попита ласкаво:

— Спа ли, бате?

— Не, четох; а ти какво правиш?

— Шия.

— Какво шиеш?

— Виж — стягам се за Великден!

Тя издигна в двете си ръце недоушитата дреха и му я посочи, радостно усмихната.

Тя шиеше нова връхна дреха; покрай нея бяха разхвърляни ивици от разноцветно сукно и навити копринени нишки. Стан приближи, приклекна и заразглежда заинтересувано дрехата. После дръпна близкото ниско трикрако столче, седна до нея и заприказваха. Те водеха често такива мирни беседи, особено през последните дни. Разговорът течеше леко и непринудено. Говореше повече Елка. Тя изрязваше малки сукнени кръгчета върху никелови монети, сочеше му де какво ще сложи върху полите на дрехата и се смееше на неговото дълбоко невежество в тази работа. А той я слушаше, гледаше я такава нежна, мила, палава и чувстваше как по жилите му се разлива сладка умора, люлее го и го унася като сън.

Но изведнъж Елка трепна и нададе плах вик.

Стан се наведе несъзнателно към нея:

— Какво има? Какво стана, Елке?

Елка вдигна глава пребледняла и му посочи ръката си:

— Убодох се.

Наистина върху показалеца на лявата и ръка се червенееше малка рубинова капка кръв. Стан се хвана с едната си ръка ръката и над китката, а с другата стисна убодения пръст. Елка го гледаше покорна и притихнала, като слабо неврълстно дете; капката бързо нарастваше и доби мътен, тъмновишнев цвят; още малко, и тя щеше да се отрони. В този миг стана нещо странно: Стан почувства, че от ръката на Елка по цялата чу снага се разля сладък трепет, гърлото му засъхна, гласът се схвана и в слепите му очи заудря буйно кръв. Той погледна Елка, но сякаш не беше тя: разширените зрачки на очите и го гледаха, замразени от страх и трепетно очакване. Настъпи неизразим миг на тежко вълнение и у двамата.

Но навън псетата залаяха и се хвърлиха бясно към портата, отдето завика някой. Стан изпусна ръката на Елка и погледна през отворената врата; Елка също се надигна и погледна.

— Ах, Арон — рече тя, скочи и припна към вратата.

Вън пред портите стоеше евреинът Арон — амбулантен търговец на манифактурни стоки, — той държеше коня си, натоварен с двата грамадни сандъка на подвижния му магазин, и чакаше Елка.

Стан се вдигна, сви цигара и заходи неспокойно из стаята; вълнението тепърва го обхващаше, тресеше го цял. Той не можеше да събере мислите си, но чувстваше, че над него като хищен орел току-що профуча опасно премеждие. А по-нататък? Тази мисъл го правеше да се свива и трепери цял, сякаш той стоеше надвесен над пропаст, усещаше как пръстта се рони под краката му, но е безсилен да се отстрани. Мисълта, че Елка можеше всяка минута да свърши работата си там и да се върне отново при него, леденееше ума му е сковаваше волята му. Той наложи шапка и се запъти към портата. Вън, на пътя, още стоеше евреинът, заобиколен от съседските жени и момичета; Елка беше между тях. Тя може би го забеляза, но той, навел глава, отмина с бързи стъпки. Върна се късно вечерта, когато Дико и дядо Петър бяха се прибрали вече от полето.

Скоро след това един следобед у тях дойде Витан, чичото на Елка. Той се връщаше от воденица и беше минал да съобщи на Дика, че около полунощ или най-късно до съмване ще дойде ред до него. Преди няколко дни Дико беше оставил във воденицата торби жито за мелене. Стан чу разговора им и са намеси:

— По-добре Дико да спи тук и на разсъмване да замине.

Витан беше учуден от настояването му: така те можеха да пропуснат реда си и да чакат още цяла седмица.

Но Дико отсече:

— Сига шъ ида, чичо Витане… бате ни разбира ут тези рабути, пък са меси…

Той изгледа презрително брата си и влезна в къщи; след малко излезна оттам, нарами клашник и вързоп хляб и отмина към воденицата.

В двора останаха пак сами, Елка и Стан. Притъмняваше и те побързаха да настанят добитъка, после Елка приготви софрата гори в средната стая и седнаха да вечерят. Но вечерята някак не вървеше; Стан вземаше почти насила залъците, които засядаха на гърлото му, а Елка едвам сдържаше вълнението си. Тя говореше непрестанно, с повишен, неспокоен глас, може би само да прикрие обзелото я вълнение.

През деня тя беше ходила у чичови си и сега разказваше за малкото им внуче — момиченце на четири-пет години. Тя описваше подробно играчките му, преповтаряше думите, смееше се и обясняваше възбудено, но личеше, че говори така само за да заглуши вътрешния трепет, който я обземаше всяка минута все повече. Стан и отговаряше с къси фрази, но я виждаше цяла и чувстваше как нейният трепет преминава и у неговата кръв.

Накрай той обяви, че е сит, стана и излезе вън на двора, а Елка се зае да разтреби софрата. Беше топла мартенска нощ. Над утихналото село се носеше приспивният квакот на жаби; някъде през мрака се обаждаше нощна птица и откъм близкото селце кънтеше кучешки лай. Стан прекара пръсти през косите си и задиша пресния въздух. Той искаше да се успокои, но виждаше, че безпокойството му все повече нараства и в душата му се борят тежки мисли, повит встрани, той не искаше да гледа и въпреки това следеше в стаята засуетената фигура на Елка. Тя беше свършила работата си, но навярно също така вълнувана от безпокойни мисли, продължаваше да стои там, после влезна в стаята му, запали лампата и безшумно мина покрай него към своята стаица. Той я забеляза и се обърна.

— Лека нощ, бате — продума тя с отпаднал глас.

— Лека нощ, Елке — отвърна той, — нареди ли всичко?

— Наредих; да те събудя ли утре рано?

— Недей, искам да поспя повече.

— Добре.

И тя влезе в стаицата си. Той чу как тя пристъпи и залости отвътре вратата. Този тъп звук сякаш отекна в сърцето му. Изведнъж душата му обзе смесено чувство на мъка и облекчение. Слава богу, свърши се и сега той може да се прибере спокоен в стаята си.

Вътре върху масата му гореше запалената от Елка лампа, леглото му беше разкрито и наредено. Той сне връхната си дреха и седна на ръба на кревата. Не, ума му все още вълнуваха опасни мисли, нещо го задушаваше: мъчеше го остра жажда. Той погледна под масата, дето всяка вечер Елка слагаше малка стомна с вода, но стомната я нямаше там. Той стана, потърси я зад кревата, но и там я нямаше, нямаше я никъде из стаята — тази нощ Елка, залисана, беше забравила да я донесе!

Изведнъж нов порив вълнения го разтърсиха цял; гърдите му се разшириха, сърцето биеше ускорено, мислите се бъркаха. Той нямаше време да се опомни, но чувстваше, че настъпва неотвратим и кобен миг, който може би слагаше на карта живота му. Първата утешителна мисъл, която блесна в главата му, беше да легне така — след час-два жаждата ще премине, но едновременно виждаше, че лъже, че иска да измами себе си. Той стана, приближи до вратата, върна се и отново приближи; чувстваше, че губи нишките на мислите си, обладава го тъмна сила, която го води безразсъдно и слепешката. Той излезе вън, приближи до Елкината врата и спря отмалял, почти в несъзнание. — Да или не? — Да или не? Отвътре се чуваше лек шум, навярно тя не си беше легнала още; през междините на вратата трептеше светлина. Почука, но ударите бяха толкова несигурни, че тя може би не чу нищо. Повтори.

— Кой е? — обади се отвътре плахо Елка.

— Аз съм, Елке; дай ми стомничката; забравила си да я донесеш горе.

Елка приближи и отвори вратата.

— Няма ли я горе?

— Няма я, забравила си я; виж тук.

И той пристъпи прага. Елка беше с разпусната дреха и по ръкави, канила се е да ляга; дрешникът беше разтворен и до него върху земята бяха простреи постелки. Елка се заоглежда из стаята — търсеше стомничката, но беше дотолкова смутена, че не виждаше нищо.

— Боже, де ли съм я дянала! Да не е горе, бате?

— Не, тук е, ето я там, Елке.

Стан посочи в ъгъла. Стомната наистина беше там; Елка се впусна, взе я и донесе. Но когато я подаваше — бог знае как, тя ли, или той, — във вълнението си я изпуснаха. Стомната падна върху дрехите. Елка ахна и бързо се приведе да я вдигне, а в това време Стан, също стреснат, някак несъзнателно я подхвана за раменете. Но Елка извика плахо, изправи се и трепереща, похлупи лице върху дрешника:

— Бате, бате, моля ти се…

Стан се впусна и взе главата и в ръцете си; той може би искаше да я успокои, да обясни, но той беше несвестен: не виждаше нищо, не разбираше нищо. Той притисна главата и върху гърдите си и тя, преди да успее да извика, омаломощена, полека си свлече в нозете му върху разкритите постилки като откосен маков цвят…

5.

От тази нощ настъпи опасен завой в съдбата на учителя Стан Попварадинов. Той попадна в един водовъртеж, който го влечеше, тържествуващ в своята сляпа стихия, обезсилваше волята му, играеше си с живота му и решенията. Той не питаше вече де отива, докъде ще стигне, какво ще излезе по-нататък. И безполезно беше да пита. Нима бедната и безсилна човешка мисъл би могла да намери изход от едно такова страшно и заплетено положение! Да се отрече от нея? Но той знаеше, че туй е невъзможно — то би значело да се отрече от живота си. Да продължава така? — Нима би могло докрай — пред селото пред Дика! Да се махне оттук? Да се махне — та мигар е лесно! И после — какво ще стане с този безпомощен човек и Елка. Той вървеше слепешката, покорен пред неизбежната съдба.

А между това чувствата му към Елка достигнаха до една точка, граничеща с безумие. Примирен с мисълта за тежкия прелюбодеен грях, той не търсеше връзката между смешните човешки понятия за добро и зло. Елка беше негова, само негова: тоя я беше взел от ръцете на брата си почти девственица: тя беше негова жена, съпруга. Нежна, тиха, покорна — тя проникваше всеки ден все повече в сърцето му, изпълваше цялото му същество. Едвам сега той изпитваше за първи път щастието на беззаветни женски ласки и привързаността на любима жена. Един нов чаровен свят, пълен с неизказани радости, се разкриваше пред очите му. Не, той не е имал никога жена: Христина никога не е била негова жена, а за тази той беше готов да страда и да умре и все пак да я благославя до последния си дъх.

Те живееха като зачаровани един в други. Късата раздяла от по няколко часа в училището им се струваше цяла вечност. Неестествеността в отношенията им, това, че трябваше да се пазят от хората и Дика, да лъжат, да се преструват — усилваше още повече стремежа им един към друг. На обед тя го чакаше с пълно от вълнение сърце, срещаше го с бурна радост, измисляше нови милувки, произнасяше ненаситно името му — бате.

Бате — тя продължаваше да го зове така. Тази дума доби за него някакъв особен трагически смисъл. Тя извикваше у него мисълта за тяхната греховна връзка; тя стоеше винаги между тях — дори в минутите на бурни ласки те я виждаха, чувстваха я като една фатална преграда, отвъд която никога нямаше да минат, и това ги влечеше един към друг двойно повече. Много пъти той я беше молил да не го зове така, но тя не можеше или по-право не искаше. Тя го обгръщаше с ръцете си, слагаше пуховата си главица на гърдите му, смееше се закачливо и шепнеше премаляла: „Бате, бате, батенце… ето тъй искам…“

А той я слушаше ужасен; той четеше собствените си мисли в нейната душа: в незрелия и ум не можеше да не стои съзнанието, че тя не е негова жена, а съпруга на брат му. А може би имаше нещо по-дълбоко и по-страшно — грехът. Влечеше ги един към друг безумната сила на греха. Той чувстваше, че ако тя престане да го зове така, би изгубила от упоителната си прелест. Отчаян, той виждаше, че редом с мъката от това — душата му се упиваше с диво наслаждение при мисълта, че Елка е чужда жена, жена на брат му, а той я има. И после — този дума, изречена от нейните устни, винаги възкресяваше у него спомена за един вик — дълбок и мистичен — през оная нощ, когато той я взе първи път.

В началото на май Елка се почувства зле. От известно време тя беше неразположена, отслабна, под очите и се появиха дълбоки тъмни кръгове, а завехналото и лице нашариха тъмни петна. Стан се безпокоеше сериозно; той мислеше да повикат пак фелдшера от съседния участък, дори ако не помогне, да я

отведат в града и покажат на лекар. Но случи се нещо неподозирано и неочаквано. Един ден Елка се върна от стринкини си и му донесе невероятна вест: бременна.

Елка бременна! Може би и по-рано в ума му беше попадала такава мисъл, но като далечна мечта, която сгряваше само душата му, а сега това беше неизбежна действителност. Струваше му се, че грехът им изведнъж се разкриваше пред целия свят, че сега вече всички хора ще видят и осъдят престъпната им връзка. Той не смееше да излезе между хората — в погледа на всеки срещнат откриваше или присмех, или упрек.

Наистина Елка беше жена при свой мъж: тя имаше Дико. Дико? Но тази мисъл, вместо да го успокои, хвърляше го в още по-безизходно отчаяние. Погълнат всецяло от чувството си към Елка, той се стремеше с всички сили на душата си да не мисли за Дико, макар и през това време между тях да бяха се случили твърде много и твърде странни неща.

Още на другия ден след онази фатална нощ, ако Дико беше по-прозорлив, би схванал необяснимата промяна у брата си: Стан не смееше вече да срещне открито погледа му. Но Дико си оставаше почти същият и Стан — унесен в Елка — скоро привикна с чудатостите на брата си. Сега бременността на Елка сякаш изведнъж го опомни, опресни разсъдъка му и той се чувстваше като пробуден от тежък сън.

Първата му мисъл чеше за Дика. — Какво мисли той? — Нищо ли не вижда, нищо ли не разбира? Лоши и опасни подозрения вълнуваха душата му. Сега той следеше всяка стъпка, вслушваше се в думите му, тълкуваше ги и все повече му се струваше, че дори най-невинните от тях крият в себе си зловеща загадъчност. Той припомняше ред случки или изречени неволно думи и питаше се недоумяващ как е могъл тогава да не отгатне истинския им смисъл, или пък да затваря съзнателно очи…

Дико беше станал непослушен, груб и дързък. Той му отвръщаше на всяка дума и най-често вършеше тъкмо противното на това, което Стан нарежда. Погледът му беше студен и зъл, а думите — колкото и несвестни — звучаха с пренебрежение към него, дори присмех. Оставени на воля, тъмните инстинкти в заспалата му душа се пробуждаха и търсеха да се изразят, най-често в жестоки капризи на едно слабоумно дете.

Случи се веднъж работа и учителят трябваше да отсъства два дена в града, а когато се върна — остана поразен: през това време Дико беше изплел от пръти и сковал с дъски нескопосан креват. Креватът беше сложен в средната гостна стая, дето Дико си беше устроил легло и занапред щеше да живее там. Но най-странното беше, че Елка оставаше долу, в тяхната стаица.

Постъпката беше твърде непонятна и Стан се принуди да попита, не без вътрешен трепет, защо е направил това Дико. Но малоумният отговори твърде неохотно и уклончиво — леля му Петка казала, че сега Елка трябва да спи сама.

Не стигаше това: от известно време Дико почна все повече да се губи от двора и да скита по кръчмите. Връщаше се късно през нощта, най-често пиян, караше са на дядо Петра, ако старецът биваше още на двора, а на въпросите на брата си не отговаряше никак, или пък го срещаше с дръзки и оскърбителни думи. Не вечеряше, заключваше се горе в стаята сам и дълго се слушаха оттам несвързани думи, сърдити обръщения към някого, а често и крясъци.

Една вечер дядо Петър приближи до Стан и го заприказва. Той говореше за времето, за посевите и коситбата, която скоро щеше да настъпи, но личеше, че мисли за съвсем друго — конфузеше се, бъркаше се и смущаваше. Учителят не издържа и попита:

— Слушай, дядо Петре, ти като че ли искаш да ми кажеш нещо?

Старецът въздъхна облекчено:

— Прав си, синко… добре се сети… Аз отколе се каня да ти поприказвам тъй… като по-стар, като свой… Пък не се решавах… Думам си — той е учен човек, от мен ли ум ще взема… нали види сам…

Стан изтръпна при тези думи: нещо го жегна в сърцето, гърлото му изведнъж пресъхна, но той се овладя и попита пресилено нехаен:

— Че какво да видя, дядо Петре, аз нищо не зная, я кажи да чуем.

— За Дика, Станко, за Дика искам да ти реча — нали виждаш какво прави… Не може така… всеки ден по кръчмите, събира се с разни хаймани, пият, задяват го, а той не знае да се сумясва… приказва де що било… срами къщата ви… Пък и работата куца Станко Аз, виждаш, стар съм, не мога вече, а той — отидем уж двама на нивата, остави ме и, току-виж, липса към село по кръчмите. Ти му речи да не пие… да не пие му речи — не е добро това… посъветвай го; по-голям си, разумен си — гледам те, съвсем си го разпуснал от някое време… че може и пакост да докара…

— Нищо няма да направи той! — пресече го Стан.

— Ех, де да знаеш — в пиянството всичко става, хората думат: лудият бяга от пияния…

Стан успокои стареца, обеща му, че ще съветва Дика, и го изпрати да си иде дома.

Той искаше да разпита още за някои неща, но се побоя. Недоизказаните думи на дяда Петра и без това звучаха като тъмна прокоба. Може би старецът беше казал много думи току-тъй, без да подозира, че Стан ще ги разтълкува и ще вложи в тях по-друг смисъл. Но нямаше и нужда от това. Стан знаеше, че брат му скита по кръчмите и пие, че лоши хора си устройваха с него шеги и че Дико не умееше да сдържа езика си. Но мисълта, че се засягат отношенията му с Елка, а може би обхождат вече и мълви из селото, го хвърляше в огън. Нямаше съмнение, че мнозина подозират вече какво става в къщата им. Той не беше говорил с никого за това, но четеше го в погледите им, между думите им — особено у по-възрастните, стари хора.

Преди няколко дни той срещна Витана, Елкиния чичо. Витан идеше откъм кръчмата; той забеляза Стан отдалече, наведе глава и искаше да го отмине мълком, но Стан го пресрещна и спря:

— Добър ден, свате, къде така си забързал?

Витан застана, вдигна глава и се престори, че едва сега го вижда.

— А, ти ли си, свате — дал бог добро — отивам за нещо към къщи — и той пак сведе очи.

— От кръчмата ли идеш?

— От кръчмата.

— Там ли е наш Дико?

— Там.

— Какво прави — пие ли пак?

— Е, че нали знаеш — като всеки ден…

Стан помълча в колебание и после заговори с глух, несигурен глас:

— Свате Витане, аз отдавна исках да те срещна, да те помоля — да беше му поговорил и ти, дано се остави от тези неща…

Витан вдигна глава и загледа студено учителя.

— Аз? Че какво ще му приказвам аз! Ти си му брат, бати си — съветвай го!… Па да ти кажа ли, свато Станко — едни хора, като си не знаят ума — дотам я докарват…

Той хвърли този зъл упрек в лицето му и отмина, без да каже нито дума повече. Учителят остана на мястото си като попарен. Всичко беше така неочаквано, че той нямаше време да се опомни, да събере мислите си. Думите на Витана бяха твърде тежки; те го раниха като стрела в сърцето. Но той почти не мислеше за тях. Той чувстваше само, че почвата под нозете му се рони, а той остава като увиснал във въздуха, сам, неподкрепен от никого, неразбран от никого. Защо бяха те тъй зле и жестоки? Какво искаха от него? Какво можеше да стори той сам против злата съдба!

Той тръгна, без да знае накъде — отчаян и оскърбен до сълзи. Мислите му полека се избистриха, но те разкривах пред него още по-горчива и страшна безизходност. От очите му падаха една след друга тъмни завеси и той виждаше голата и неумолима действителност. Едвам сега той съзнаваше, че винаги е бил сам

и чужденец посред тези хора, жестоки в своя див егоизъм. Като за зло всичко се беше стекло против него. Още в ранна пролет, както никога по-рано, падна обилен град в тяхното землище; посевите на повреди, но цялата реколта на лозята беше похабена. А сега ето и тази суша — повече от два месеца, как не беше паднало нито капка дъжд; тревите вехнеха, посевите жълтееха и се губеха всеки ден… Не виняха ли те него за всички това? Несъмнено. В душите им се таят през векове тъмни предразсъдъци; тези хора, родени от земята и за земята, бяха готови да погубят със сляпа жестокост всеки, който би досегнал тяхното егоистично щастие…

От този ден той се затвори в душата си; не срещаше никого, не разговаряше с никого. Той чувстваше, че и в неговата душа се пробуждат същите тъмни сили, че в сърцето му заговорва злоба, и захапал устни до кръв — мълчеше.

Минаваше средата на май. До изпита оставаха още няколко дни. Учителят и децата се готвеха усилено да посрещнат празника. Те измиха и наредиха училището, почистиха двора; донесоха шипкови пръчки, върху които щяха да поставят венците. Всички столове бяха изнесени и наредени вън, на двора: там се водеха и уроците — учителят не пущаше вътре децата, за да не изцапат почистения под. Пък и уроци почти нямаше, макар че децата идваха редовно.

Един следобед Стан беше дошъл по-рано в училището да поработи. Но още при влизането му в измитата и светла сграда сякаш оттам го посрещна топло, празнично чувство. В сърцето му се пробудиха тръпки на отдавна неизпитана радост. Навън припичаше весело майско слънце, през отворените прозорци стаите пълнеше упоителен дъх на цъфналите в двора акации, под стрехите ечеше несмлъкващ писък на рояци косове. Той застана посред стаята зашеметен и омагьосан. В ума му нямаше никаква определена мисъл, погледът му блуждаеше разсеяно навън. От няколко минути той беше спрял очи върху играещите на двора деца и несъзнателно ги гледаше. Едни от тях прескачаха обтегнато въже, а други — покатерени по акациевите дървета — беряха китни цветове.

Неусетно мисълта му се спря върху тях. Те бяха такива малки, невръстни, палави и безгрижни. Но колко много надежди, безпокойство и грижи носеха те. За всяко от тях трепереше по едно майчино сърце, препълнено със страх и радостно умиление.

Едва сега разбра той откъде идеше неговото светло чувство — Елка. От известно време Елка беше неразположена, мълчалива и угрижена, струваше му се дори, че тя избягва да се среща с него, а и без това те рядко можеха да останат насаме. Но днес тя беше съвсем друга: изпрати го засмяна, посрещна го на обед весела и радостна. Както преди, днес той беше милвал пак върху гърдите си нейната главица, слушал гласа й и чувствал в сърцето си трепета от неизречените слова при общата мисъл за очаквания плод на любовта им.

Не, животът все пак е най-висшето достояние, пратено ни от боговете — дори когато е пълен със страх, с разочарование и горчиви премеждия. Той чувстваше това във всеки удар на сърцето си, а сърцето му преливаше от безмерна нежност към Елка. Той беше готов да коленичи смирено пред нея, да целува стъпките и, да я благославя и да благодари, ридаещ, за всичко — и за радостите, и за мъките.

Той стоя така дълго унесен. Но отвън се втурнаха деца и прекъснаха мислите му; те клеветяха свои другари, които избягали някъде.

— Къде? — попита учителят, като ги гледаше все още разсеян.

— При дъба — отвърнаха едногласно децата. „Дъбът“ се наричаше местността накрай селото, близо около реката, отдето начеваше и землището. Посред широка поляна стоеше огромен, запазен от векове дъб; там играеше хорото, там се черкуваше цялото село на Гергьовден и при други случаи.

— А какво ще търсят там? — попита пак учителят.

— Отидоха да гледат: дядо поп Васил и другите ще се молят за дъжд.

Стан трепна: наистина от известно време старците говореха, че трябва да се отслужи молебствие за дъжд. Но защо те не бяха известили и нему? Кой ще помага на свещеника? Навярно не го е намерил клисарят. Той погледна надолу, към реката: под

дъба се вече трупаха хора, но черната фигура на свещеника е нямаше там. Стан заключи училището и се запъти бързо към църквата, по пътя срещна поп Василя. Облечен в новото си расо, стиснал под мишница вързоп с одежди, свещеникът отиваше към сборището.

Учителят го спря:

— Какво сте решили, дядо попе?

— Е че хората искат да отслужим молебствие за дъжд, Станко, дано господ се смили някак…

— Ами сети ли се да вземеш требника?

— Требника ли… че той е у даскал Атанаса.

Даскал Атанас беше стар учител от селото и нявгашен псалт в църквата, преди Стан да завърши семинария.

— У даскал Атанаса ли, казваш — че защо така?

— Е че така, Станко… — отвърна смутено свещеникът. — Тъй искат хората… Пък и отколе се каня да намина при тебе да ти кажа, че и в църквата решиха да повикат пак него да помага…

— Но кой? Защо?

— Не знам, сине — тяхна воля…

И свещеникът отмина слисания учител.

А, така значи, така — те го пъдят и от църквата! Стан стисна ядно пестници, захапа до кръв устни. Искаше му се да вика, да крещи; да отиде там, при тях, и да извърши небивал, нечуван скандал. Той се върна бързо в училището, каза на децата да си отидат и влезна сам в празната сграда. В душата му беше блудкаво; задавяха го парливи сълзи. Той се чувстваше оплют, обруган, опозорен. Кръстоса няколко пъти надлъж празната зала, спря пред откритият прозорец и загледа навън. Долу край реката се чернееше събраният вече народ; развяваха се хоругвите, блестяха под лъчите дисковете на сребърните слънца. Но той не виждаше нищо, не мислеше за нищо; устните му кривеше само студена, безсмислена усмивка.

6.

Настъпи втора есен. Пожънали бяха, овършаха, прибраха кукурузите. Наистина това лято плодородието не беше много добро, но след непосилния труд всички се чувстваха спокойни и радостни. Селото отново се оживи, заредиха се седенки и тлаки за младите, не минаваше празник без сватба, а възрастните от утрин до вечер пълнеха кръчмите, пиянстваха, водеха шумни беседи, а понякога — и кървави свади.

Учителят Стан Попварадинов събра отново децата и подкачи работа. Сега той не ходеше почти никъде освен от дома до училището и от училището — дома. В кръчмите не стъпваше, дори рядко се отливаше до общината или църквата — само по работа. В семейството им не беше се променило нищо. Те живееха като мъртъвци: той — в своята стая, Елка — с работата си, а Дико — по кръчмите. При тях все още слугуваше старецът дядо Петър. След привършване на полската работа той едничък се грижеше за добитъка или каквато друга нужда се окажеше в двора.

На по-малкия брат Дика беше дадена пълна свобода; Стан от нищо не го спираше, в нищо не му пречеше. Когато старецът се опитваше да заговори за него, учителят махваше отчаян с ръка и думаше:

— Нека прави каквото иска — воля му…

Дико никога за нищо не се обръщаше към брата си. Той изнасяше почти всеки ден жито по кръчмите, продаваше го или залагаше на безценица, пиянстваше, пазаруваше. Понякога донасяше в къщата купени отнякъде съвсем безполезни и негодни вещи. А веднъж донесе стара, ръждива кремъклия пушка, продадена му от някого, може би за смях. Когато Стан го попита защо му е, той отвърна загадъчно:

— Нека стои… може да потряба! — Внесе я е закачи на стената в своята стая; там си и остана тя.

Късно една вечер през октомври от кръчмата се върна дядо Петър, дето го беше изпратил Стан да намери и доведе Дика. Дико липсваше целия ден. Старецът съобщи, че тоя е много пиян и не иска да си дойде — при това бил в опасна компания. И Стан се принуди да отиде сам да го търси.

Нощта беше ясна и светла; когато стигна да кръчмата, учителят видя отвън група хора, които се разправяха за нещо и крясках — навярно пияни бяха. Той мина в сянката на стрехите и приближи: не се излъга — посред тях беше и Дико; неговият глас заглушаваше другите. За какво говореха, Стан не схвана, но той чу ясно как брат му, разярен, извика на няколко пъти:

— Пуснете ме бе!… Кръв… кръв ще пия!

Учителят се стъписа в мрака; той не разбра кому се заканваше брат му; карал ли се е, бил ли се беше с някого, но той не посмя да приближи. Върна се незабелязан дома и остана да чака там брата си. Той повика дядо Петра и му поръча да не си ходи, доде се върне Дико. Двамата мъже останаха да чакат вън на двора и поведоха разговор. Но Стан почти не слушаше стареца; вълнуваха го лоши мисли. Разяреният вик на пияния беше се врязал в ума му. Почти несъзнателна той преповтаряше думите на Дика и търсеше смисъла им.

Разбира се, той не вярваше, че тези думи можеха да се отнасят за него или може би за Елка, но все пак тежки съмнения бродеха в душата му. Освен това учителят и досега не беше убеден как се отнасяше всъщност брат му към Елка. От загатванията и предупрежденията на стареца той подозираше, че Дико не е особено нежен към нея. Кой знае, може би в тъмната му душа беше пуснала вече отровното си жило свирепа ревност. Много пъти той беше се вслушвал в думите му към нея, но отде знаеше, че Дико не е все пак достатъчно хитър, за да се прикрива пред него. Питаше нея, но тя или мълчеше упорито, или

пък отговаряше уклончиво на въпросите му. А от известно време тя пак застрани от него, особено когато двамата братя бивaха наедно — той виждаше, че Елка не смее да ги приближи или заговори. Какво значеше това, ако не страх от Дика! Сърцето му късаше мисълта, че Елка може би понася мълком жестокото отмъщение на брата му, без да може да повери някому мъката си. Да разпита по-определено стареца — не, не искаше, не можеше. И той се взираше пак в бездушното лице на Дика, дано отгатне истината, но Дико беше все такъв — мълчалив, залисан. Несвестните му думи на разкриваха нищо, а блясъкът на тежкия му животински поглед леденееше кръвта му. В такива минути учителят усещаше как дива безразсъдна злоба накипяваше в душата му. Той беше готов да се хвърли, да улови брата си за раменете и да му викне:

— Говори, животно!

— Иде си! — прекъсна мислите му старецът.

Наистина псетата от улицата залаяха и след малко отвън, пред портите, се появи Дико.

— Иди му отвори, Станко — рече старецът, — пиян е, не може да откопчи портата… Па говори му, скарай му се!… Той инак не разбира.

— Аз ще го науча него! — отвърна ядосано Стан и тръгна да посрещне пияния, но Дико беше влезнал вече и минаваше мълком покрай него.

— Дико! — извика учителят. — Ела тука, стой! Дико спря и го загледа в мрака.

— Ти к’во искаш от мене?

Стан го приближи и запита сърдито:

— Де беше досега? Къде се губиш по цял ден?!

— По работа бях — отвърна неохотно Дико.

— Каква работа имаш ти…

— Ето виж!

Дико измъкна нещо от пояса си и възвря ръка пред самото лице на Стана:

— Гледай!

Но Стан отстъпи стреснат: в ръката на Дика блестяха няколко току-що изострени големи и малки ножове.

— Какво е това? Защо ти се тези ножове!

— Е-хе… уплаши ли се… — отвърна Дико с презрителен смях. — Не бой се, няма да те заколя — за прасето са, нали ще ни трябват на Коледа…

И той отмина към стаята си, като отнесе със себе си и ножовете.

Учителят също се прибра и легна, но сънят бягаше от очите му. Една твърде ясна и твърде определена мисъл стоеше в ума му и не му даваше мир — трябваше да се тури край на всичко това! Той трябва да овладее пак Дика! Стига толкова безразсъдно малодушие. Дико не е освен един побъркан, малоумен човек и ако той не беше го оставял да върши каквото му текне на главата — и досега би бил, както и по-рано, послушен пред него като псе. Не, от утре той ще тури вече край на тази дива трагикомедия, която беше сам измислил и сам се вплиташе в нея. Той ще вземе пак Дика в ръцете си; ако стане нужда — ще бъде груб, дори жесток с него — този човек, който през цял живот се изпречваше на пътя му и тровеше радостите! Но когато минаха първите минути на раздразнение и в душата му стихна гневът, той се почувства измъчен, че сърцето му отново овладява прежната нерешителност и боязън.

Този човек беше изпитал твърде много мъки от брата си; но най-страшната от тях беше онова тягостно състояние, в което изпадаше винаги при далечния спомен от детинството, когато беше нападнал и бил сънения Дика… Разсъдъкът му губеше яснотата си, мислите се помрачаваха и с овладяно от мистичен страх сърце той разбираше, че над него виси едно тежко, неизличимо прегрешение спрямо този безпомощен човек. През цял живот той носеше заключена в душата си една страшна тайна: съмнението, че брат му е такъв по негова вина. Той не беше я поверявал никому, дори на старите, докле бяха живи. Наистина идваха дни, когато той беше убеден, че е

невинен, че брат му се роди и отрасна такъв — побъркан и слабоумен.

Но събитията от последната година разкриха стара му рана. Учителят Стан Попварадинов не беше прекалено вярващ; в душата му винаги бродеха съмнения. Нали и затова той не прие свещеническия сан въпреки настояванията и натякванията на баща си и цялото село. Той беше се освободил от твърде много предразсъдъци и главно липсваше му онази дълбока вяра, с която трябваше да заразява и води другите. Но в тежки часове той усещаше, че в душата му се пробужда унаследеното от векове съзнание за грях, той чувстваше — по някакви тъмни и неизследими пътища, че над живота му виси неизбежно възмездие…

Така беше и през онзи ден, когато той, застанал на прозореца в училището, видя край реката пушека от жертвения огън и събраната маса богомолци с издигнати над тях слънца и хоругви. За един миг той беше се почувствал разколебан в мислите си, с обладана от мистичен страх и съзнание на виновност душа. Наистина той не можеше да отговаря за мислите си в онзи миг, но тогава той беше близо да повярва, че не трябва да стои там и че не можеше да възнася към бога молитвите им…

Но странно, сега при спомена за този ден душата му изпълваше светло и радостно чувство. Може би това беше мисълта за хубавия пролетен ден, цъфналите акации и Елка, но вълнението нарастваше и сърцето му заудря така силно, че той трябваше да го притисне с двете си ръце… Изведнъж по цялата му снага се разля сладка умора, той чувстваше, че е притихнал и успокоен, а клепките му натежават от сън. Той заспиваше, но пред него все още блестеше до замайване ясният ден и огрените сред полето богомолци. Но ето че те се раздвижиха, изтеглиха се в дълга върволица и тръгнаха към село. Напред вървеше свещеникът, а пред него децата с високо вдигнати слънца и хоругви: белите им стихари блестяха, огрени от лъчите. Но шествието не отиваше в църквата —

то идеше направи насам, към училището. И при все това учителят никак не се зачуди, а след миг те бяха вече пред портата и влизаха в двора. Но всъщност това не беше никакво шествие, а празнично облечени хора, дошли на изпита. Ето тук бяха колегите му от околните села, свещеникът, кметът и стареите, дори тука бяха и Христина, и той… Вън на двора бяха наредени столовете, а децата седяха върху тях смирено и чакаха да ги повикат за изпит. Отпред беше той, прав, и държеше в ръката си въже, а срещу него стоеше Христина, поела другия край на въжето. Децата излазяха едно след друго и прескачаха въжето. Дойде ред и до Веселина — най-будния му и послушен ученик. Веселин беше облечен в дълъг бял стихар, с провесени отстрани черни презрамки със звънчета: той беше ходил на шествието, да носи хоругвите. Но вместо да прескочи през въжето, Веселин се покатери върху предния стол, размаха широките ръкави на стихара си, изплези се към него и викна:

— Гони ме, учителе!…

При този вик всички се изсмяха; те гледаха Стан в недоумение и с подигравка: на туй ли си ги учил ти…

Учителят се почувства принизен и оскърбен; той се впусна да смъкне немирника, но детето прескочи на втория стол, оттам на третия, на четвъртия… Свил въжето в ръце, Стан го гонеше, побеснял то ярост. Ученикът тичаше и обикаляше столовете, но ето че той се спъна о полите на дългата си дреха и падна. Стан го настигна с един скок хвърли се върху му и заудря безпаметен с въжето… Неочаквано наоколо му се раздаде шепотът на децата:

— Чичо му! Чичо му иде — викаха те и додето учителят се обърне, нечии здрави ръце го хванаха отдире, за раменете, разтърсиха го и той грохна възнак на земята… Един миг, и той сети, че в шията му се впиват корави пръсти, а над самото му лице е приведена разчорлената глава на брата му, Дико… Стан напрегна всичките си сили, извика и — отвори очи.

Боже господи, той е сънувал, той сънуваше, но не — сънят още не е свършил: там, насреща, отвън прозореца на двора, огрян от луната, стоеше брат му Дико и гледаше го мълком.

Учителят скочи от леглото и бързо се хвърли към вратата. Той отключи и излезе вън, на сайванта. От двора, стъпил върху ниските стъпала, насреща му идеше Дико, стиснал в ръце своята смешна пушка.

— Къде си ходил, Дико? — попита троснато учителят.

— При фцети бях — отвърна мрачно Дико, — чух, че залаха кучеата и фцети се подплашиа, рекох, да не се е вмъкнал някой в агъла…

И той мина покрай него и влезе в стаята си.

7.

Така вървяха дните им. Понякога учителят успяваше да убеди себе си, че безпокойствата му са съвсем напразни, че Дико не е повече от един малоумен човек, който нищо не вижда и нищо не разбира. Но понякога в разпаленото му въображение се рисуваха страшни картини и нему се струваше тогава, че те живеят в една вечна борба с брата си — следят се на всяка стъпка, дебнат се, подозират се и се извардват един друг като хищници. А между двамата стоеше Елка — печална и безропотна.

Настъпи зимата, хванаха студове; в полето нямаше вече никаква работа. Дико видеше пак прежния разпуснат живот, Стан — в училището, а Елка — от утрин до вечер на работа в къщи. Тя беше твърде натегнала вече, лицето и посърна, очите се вглъбнаха в орбитите, но никому за нищо не се оплакваше.

Веднъж Стан намина у лелини си Петкини и поръча пак на старата да идва по-често у тях и да наглежда Елка. Отначало Елка се противеше, но скоро и сама разбра, че не може без чужда помощ. Появи се и стринка и Витаница. Те взеха младата невеста под своите майчински грижи: съветваха я и утешаваха. Не мина много и двете жени почнаха да се редуват и да спят нощем при нея.

Стан в нищо не им пречеше, почти нищо не говореше с тях за Елка, но той разбираше, че съдбоносният ден приближава, и душата му се вълнуваше от неизпитани дотогава ту радости, ту мрачни предчувствия. А късно една нощ той беше събуден от виковете на леля си Петка. Тя беше дошла

пред вратата на стаята му и го зовеше да стане бързо. Когато излезе вън, учителят чу долу, откъм Елкината стая, сподавени стенания. Отначало той се изплаши, но скоро разбра всичко: уреченият час беше настъпил.

Събудиха Дика и го пратиха за акушерката — една стара жена от горната махала, — а Стан тръгна да доведе Витаница.

Кризата беше настъпила около полунощ, но акушерката още с идването си заяви, че добиването ще бъде едно от най-тежките и може би съпроводено с опасност за живота на майката и детето.

И наистина думите и се сбъднаха. От този час за родилката се почна една безкрайна верига от нечовешки страдания, със спазми и припадъци, които продължиха през целия следващ ден, чак до другата нощ. От утринта до вечерта у тях непрестанно идваха жени; доведоха и фелдшера от съседското село, но нищо не помогна.

Този ден Стан беше като луд. Той не помнеше как го мина: ходи в училището, среща хора, разговаря с тях, но всичко вървеше като насън. Положението му беше по-страшно от обречен на смърт: той трябваше да страда и да прикрива страданията си от другите; да мълчи, да се преструва на равнодушен, да не смее никого за нищо да попита за Елка. Всички го гледаха с тържествуващо злорадство, сякаш изпитваха наслада от страданията му и тежкото положение, в което беше изпаднал този клет човек. Особено жените: през погледа на всяка го гледаше разярена вълчица. Дори леля му, която винаги се носеше с майчинско съчувствие към него, сега беше студена и неумолима: тя за нищо не го попита, нищо не му съобщи, дори на въпросите му едвам отговаряше. А Витаница беше готова да се нахвърли открито върху него.

Той четеше с ужас мислите им: тези тъпи и суеверни жени виняха него, като че ли той беше сложил

върху родилката някакво тежко проклятие.

Но не стигаше това, уморен през целия ден от непосилното нервно напрежение, той сам стигна до едно състояние, в което не можеше вече да владее яснотата на разсъдъка си и душата му се тресеше от мъчителни, почти кошмарни самообвинения. От няколко часа той беше се затворил горе, в стаята си, чупеше безпомощно ръце, вслушваше се тръпен към стаята на родилката, чиито немощни стенания вече не достигаха до слуха му, и полудяваше от страшното съзнание, че той е неин убиец, безсърдечен убиец! Той беше готов да падне на колене пред иконата, да се моли на бога заради нея, да се моли за опрощение и милост.

Притъмня, а той все още стоеше затворен в тъмната стая; не смееше да излезе навън; боеше се да не срещне хората, боеше се да не чуе някоя страшна вест и най-много тръпнеше от мисълта, че може да срещне вън Дика. На два пъти през деня той беше уловил крадешком погледа му. Дико беше цял променен — потъмнял, измъчен, а в очите му грееше мрачният огън на разярено животно…

Накрай учителят наложи шапка и тръгна вън от двора — къде отиваше, сам не знаеше, само по-далеч от хората — да ги не среща, да ги не вижда, да ги не чува. Той тръгна напосоки през мрака; зави по няколко улици и скоро излезе съвсем вън на полето. Наоколо покрай него цареше глух мрак. Нощта беше тъмна, ветровита, облачна; скоро от небето закапаха едри капки дъжд, примесен с лепкав мокър сняг.

Той свали шапката си и откри срещу вятъра и дъжда пламналото си лице. Той гледаше далеч под планината блуждаещите светлини на града, извръщаше се надире към тъмното село и все вървеше като сляп. Струваше му се, че в помътения му ум няма никаква, никаква мисъл: там стоеше само една безсмислена дума, която той, без да ще, повтаряше несъзнателно до

уморяване, до затъпяване — ти. Стиснал ядно пестници, прострял напред ръце, той повтаряше тази ненавистна дума, сякаш хвърляше я злобно някому право в лицето.

— Ти! Ти! Ти! — викаше той яростно в мрака, душен от спазми…

Той пови назад, запуши, съвзе се. В ума му още звучеше жестокото ти, но сега той виждаше вече тъмния му смисъл. В тази мъничка дума беше включен неговият кървав протест против всичко и всички — против тази тъпа, дива, безразсъдна и жестока маса, която тровеше душата му; против Христина и проклетия град, против Дика и дори против Елка и себе си…

Когато приближи до дома си, на портата срещна Дика; той излазяше навън.

— Ти пак ли в кръчмата отиваш… Защо не стоиш тука? — скара му се той.

— Сега ще дода, няма да се бая — отвърна Дико и изчезна в тъмнината.

Навярно той отиваше да пиянства пак. Стан махна ръка и влезе в двора: изведнъж сърцето му се сви и затупа болезнено — какво ли е станало? Двора изпълваше зловеща тишина: само в стаята на Елка блещукаше светлина и някой излезе оттам. Учителят се спусна към него — беше леля им Петка.

Той спря развълнуван пред нея, искаше да проговори, но не можеше.

— Лельо… кажи, какво става? — попита той изтръпнал.

Жената помълча и отвърна:

— На добре е: смили се господ над клетницата — имаме си момък…

Стан се хвърли и пое ръката на жената; забравен, той искаше да целуне тази груба ръка, но леля му кротко го спря. Личеше, че и тя е трогната и примирена вече към него.

— Хайде не ставай дете — смъмра го тя ласкаво, а като помълча пак, додаде: — То Станко, не е човешка работа… каквото сте сторили — господ бог ще ви съди и отсъжда…

— Лельо, лельо… — едвам успя да промълви Стан; в този миг в устните му стоеше страшно признание, готово де се отрони, но той още веднъж се съвзе и довърши: — Искам да я видя, лельо!

— Не може! — отсече старата жена. — Не бива? Тя е сега като мъртва.

Но Стан настоя:

— Само за един миг, тихичко на пръсти ще влезна, лельо.

— Хайде, върви, но пази да не я събудиш.

Учителят се хвърли към Елкината стая, отвори със затаен дъх вратата — и влезна вътре. Отсреща, в ъгъла, отрупана с покривки, притворила очи, лежеше Елка и дишаше едвам. Навярно тя чу шума и полека вдигна натежали мигачи. Тя го видя; позна го; няколко мига очите и го гледаха, препълнени с тъга и няма ласка; устните и се подвижиха — може би тя искаше да каже нещо, но никаква реч не се чу — толкова беше изнемощяла. Той пристъпи до нея; под слабото осветление на лампата лицето и приличаше на восъчно лице на мъртвец; устните и бяха засъхнали, пропукани, с тъмен земен цвят, а очите и се губеха в черни, вглъбнати кръгове.

Стан беше покъртен и смаян от вида на тези гаснещи мощи; краката му се подкосиха, той коленичи пред нея, наведе си и премалял, сложи устни върху хладното и чело:

— Елке… Елке…

А тя го гледаше все така мълком, с набрани в ъглите на очите и сълзи. До нея се белееше свъсеното личице на безпомощно слабо същество — рожбата и.

Но когато вдигна глава, учителят остана вкаменен на мястото си: отвън през малкото вдлъбнато в стената прозорче го гледаше една страшна глава — главата на Дика. И преди да се опомни, почти в същия миг, някой блъсна с трясък вратата, хвърли се върху учителя и впи корави пръсти в шията му. Двете мъжки тела се сборичкаха и паднаха на земята, преплетени в безгласна, кървава борба.

Когато отвън се притекоха хора, с мъка откъснаха от ръцете на помрачения Дика трупа на брата му. Лицето на учителя беше обезобразени; от шията му течеше на черни струи кръв, на дясната му ръка личеше дълбока рана от зъби и целият му гръден кош беше преломен със страшна нечовешка сила.

При последната редакция е използвано следното издание: Георги Райчев. Грях. Изд. „Захарий Стоянов“, 2003 г.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

http://chitanka.info

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.